

садраць з гора-бізнесмэна *бабла* (12.01.11.); Падаражэла *чарніла* (19.10.11.). А ў наступным сказе выкарыстаны адразу тры стылістычна афарбаваныя лексемы: *Беларускія дзяўчаты прыгожыя і мени заганяюцца пра шмоткі, грошы і тачкі* (04.04.12.).

Прыкладаў можна прыводзіць шмат і розных. Прыгадаем яшчэ словы *адкат, афігець, выбіваць, капуста, нахліяць, піярыць, развесці, спаліцца, тырчэць* і г.д. А найбольш часта жарганізмы адзначаюцца на старонках менавіта “Звязды” і “Нашай Нівы”. Гэта, між іншым, самыя чытаныя сёння беларускамоўныя газеты. Тут варта нагадаць, што першапачаткова французскае слова *жаргон (jargon)* абазначала якраз “сапсаваную мову”. А, як вядома, жарганізмы і мацэрныя словы не характэрныя для беларускага маўлення, бо яны амаль цалкам пазычаныя, пераважна з рускай ці праз рускую мову. І нярэдка іх ужыванне ў маўленні звязана з агульнай нізкай культурай асобы. “Чалавек рэалізуецца ў культуры думкі, культуры працы і культуры мовы,— адзначае праф. В. Лемцюгова. – У нізкай культуры мовы выяўляюцца выразныя адзнакі бездухоўнасці” [2, с. 63]. На наш погляд, існуе пэўная небяспека, што з цягам часу ў выніку рэгулярнага выкарыстання ў друку асобных прастамоўных ці жаргонных лексічных адзінак можа змяніцца іх сацыяльная ацэнка, яны могуць перастаць успрымацца рэцыпіентамі як нелітаратурныя і перайсці ў катэгорыю агульнаўжывальных, што недапушчальна.

Заклучэнне. Далейшая актуалізацыя камунікацыйна-прагматычнага патэнцыялу некадыфікаванай лексікі непазбежна прывядзе да сур’ёзных парушэнняў чысціні маўлення, да фактычнага разбурэння некаторых істотных пазіцый культуры беларускай мовы. І таму на тых карыстальніках мовы, для каго слова ёсць інструментам прафесійнай дзейнасці, ляжыць асабліва адказнасць за захаванне культуры беларускага маўлення.

Спіс літаратуры

1. Рамазанова, Н. Культурно-речевая ситуація в современной России: жаргон на газетной паласе // Аспирант. Докторант. Гуманитарно-социальные исследования. / Н. Рамазанова. – 2012. – №1.
2. Лемцюгова, В.П. Сучасны стан і праблемы функцыянавання беларускай мовы // Беларуская мова ў другой палове ХХ стагоддзя: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі. / В.П. Лемцюгова. – Мінск. – 1998.

ПАДЗВІННЕ Ў МАСТАЦКІМ АСЭНСАВАННІ С. ПАНІЗНІКА

*В.Ю. Бароўка
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава*

Падзвінне – этнакультурнае беларуска-руско-літоўска-латышскае памежжа. Феномен этнічнага памежжа – значны ў сучасных умовах аб’ект навуковага і мастацкага даследавання. Мастацкае асэнсаванне памежжа знайшло непасрэднае выяўленне ў творчасці пісьменнікаў, народжаных на тэрыторыі Віцебшчыны. Вывучэнне мастацкага асэнсавання Падзвіння як этнакультурнага памежжа дазваляе паглыбіць агульнапрынятыя ўяўленні пра шляхі эстэтычнай ідэнтыфікацыі канкрэтных аўтараў і нацыянальнага слоўнага мастацтва. Мэта дадзенай работы заключаецца ў выяўленні асаблівасцей эстэтычнай ідэнтыфікацыі Сяргея Панізніка як аўтара, што нарадзіўся на віцебска-латгальскім памежжы. Матэрыялам для аналізу абраны вершы са зборніка “Стырно”, у якіх

увасоблены пэўныя рэаліі віцебска-латгальскага памежжа. Вершы паэта даследуюцца шляхам выкарыстання прыёмаў канкрэтна-гістарычнага, кампаратыўнага і дэскрыптыўнага аналізу.

Вынікі і іх абмеркаванне. Сяргей Панізнік вырас на этнічным памежжы, ён ураджэнец Мёрскага раёна. Тэма роднага краю пастаянна прысутнічае ў творчасці гэтага паэта. У зборніку “Стырно” (1989) нізка вершаў “Скрыжалі” спецыяльна прысвячалася роднай зямлі. Самая характэрная прыкмета роднага краявіду для аўтара нізкі вершаў – рака Дзвіна: “Згінаецца Дзвіна тут у падкову, / І трубіць бор у старажытны рог [1, 114]. Дзвіна – аб’яднальніца народаў: “Народы падружыла / На паўпланеты жыла. / Каля стырна кружыла / Блакітна-мірны сцяг. / Дзвіная мая! Тугая, / Як пупавіны цяг. / Рубон мой і Даўгава. / Па-даўняму, Даўгая [1, 130]. Верш пра знаёмыя з дзяцінства мясціны “Лявонпаль” пачынаўся са згадвання паэтычнай этымалогіі: “Звініць ля палаца язміннае голле. / Схіляецца бор да прадонняў Дзвіны. / Лявонава поле, / Лявонава поле – / Імя самай першай вясны” [1, 92].

С. Панізнік працягвае традыцыю беларускай паэзіі, калі адзначае ў вершы “Родных зёлак травіна” вялікую ролю малой радзімы ў сваім творчым станаўленні: “Не забыў, з якога коласу / Ў слова роднае прарос! / Не забыў, з чыйго я голасу / Песню праз гады пранёс! [1,105].

Родная зямля паэта – край малых і вялікіх рэк – Волты, Мёрыцы і Дзвіны. Для насельнікаў дзвінскіх берагоў спрадвек істотным сродкам існавання быў сплаў лесу. Плытагонаў мясцовыя жыхары называлі асначамі. У вершы “Асначы” С. Панізнік ўзнёсла велічае плытагонаў усяведнымі назіральнікамі за светапарадкам, заўсёднымі памочнікамі прыроды і людзей у бядзе. Вобраз Дзвіны як ракі-прыгажуні і карміліцы ўласцівы і латгальскім аўтарам (Я. Райнісу, Я. Судрабкалну, Ю. Ванату).

Падзвінне, у трактоўцы С. Панізніка, – зямля з багатай і гераічнай гісторыяй. Лірычны герой верша “Скрыжалі” наракаў на тое, што час многае сцірае з памяці людскіх пакаленняў, а надзвычай важна, каб памяць пра мінулае заставалася. Магільныя пліты для лірычнага героя, заклапочанага аднаўленнем уласнага радаводу, – гісторыя асобнага чалавека і народа. Паводле С. Панізніка, гісторыя і культура мацавалі сувязь паміж народамі этнічнага памежжа. Нашы продкі стрымлівалі націск шматлікіх знешніх ворагаў. У часы Сярэднявечча тут пацярпелі парахненне крыжаносцы. Абавязак нашчадкаў – аднавіць і захаваць памяць пра герояў-прашчураў. Гераічна змагалася Падзвінне ў часы Вялікай Айчыннай вайны. Так, у вершы “Здольшчына” паэт прыгадаў гераізм і трагедыю партызанскай Асвейшчыны.

Шмат увагі надаваў паэт асэнсаванню далёкай і блізкай гісторыі. З кароткага эпіграфа-гістарычнай даведкі пачынаўся верш “Слова князя Одрыса-Харобрага”: “У 1386 г. замак летапіснага горада Одрысь (Дрыса), (Одрьск- ?) быў спалены Андрэем Полацкім у час міжусобнай вайны. У 1962 г. Дрыса перайменавана ў г. Верхнядзвінск” [1, 95]. Як вядома, балцкае слова “дрыса” перакладаецца як “смеласць”, “харобрасць”, “адвага”. Яно вызначала некалі дамінантную рысу характару нашых продкаў. Мастацкімі сродкамі С. Панізнік адзначае, што Падзвінне – гэта і памежжа і сумежжа народаў і культур. Маналог лірычнага героя верша – роздум над шляхамі беларускай гісторыі, якая ўся “на горычы, / Уся на забыцці! / Але не перайначана!” [1, 96].

Парадаксальнай, але заканамернай уяўлялася лірычнаму герою эвалюцыя этнаідэнтыфікацыі нашых продкаў на працягу стагоддзяў, рэканструяваная

нашчадкамі: “Быў крывічом адчайным я, / А буду палачанінам, / А потым – ліцвіном...” [1, 95].

Знакавая фігура беларуска-латышкага памежжа, у трактоўцы пісьменніка, – гэта, несумненна, вялікі латышскі паэт Яніс Райніс, які “сонечныя словы вязаў у гонкія плыты” [1, 97–98]. Сапраўды, самым распаўсюджаным вобразам-матывам у творчасці Райніса быў вобраз сонца, які надзяляўся моцнай вітальнай сілай. У вершы “Стырно” С. Панізінік згадваў пра беларуса Нядзведскага, што служыў у доме Райнісаў, выхоўваў будучага латышкага паэта, пазнаёміў яго з беларускім фальклорам. Гэты чалавек любіў у Латгаліі сустракацца і гутарыць з землякамі-плытагонамі: “Ганкі чакаў стары Нядзвецкі: / Пакінуўшы вартоўны двор, / Шоў да стырнавых пагрэцца... / Звінеў у песнях родны бор [1, 97].

У аснову верша “Стырно” пакладзены рэальныя факты, бо захаваліся ўспаміны Яніса Райніса пра тое, як яго выхавальнік любіў слухаць песні плытагонаў з Віцебшчыны. С. Панізінік падкрэсліваў, што культуры Беларусі і Латвіі парадніліся яшчэ і дзякуючы знакамiтаму латышкаму праяіку Андрэю Упіту, які вёў свой радавод з Падзвіння.

Шмат увагі нададзена С.Панізінікам мастацкаму асэнсаванню сучаснага стану радзіннай зямлі. Так, у вершы “Бацяну Мёрскага раёна”, які пачынаўся эпіграфам “Бацян, бацян даўганосы / Згубіў боты, а сам босы...” [1, 99], лірычны герой успамінаў, што з’явіўся на свет у “сорак другім, гаручым годзе”. Вайна, урбанізацыя ў многім “абязлюдзелі” родныя мясціны паэта. Твор “Бацяну Мёрскага раёна – верш-маналог, верш-споведзь, верш-роздум пра абавязак чалавека перад месцам, якое яго ўзгадавала, і верш-пакаянне блуднага сына, што часта забываў дарогу да роднага дому: “А дзе мая аддача, / Адплата за даўгі? / Радзінны дом – не дача, / Не кашалёк тугі” [1, 100]. Згодна з вядомым на Беларусі народным павер’ем, бусел прыносіць дзяцей. Лірычны герой ускладае надзеі на “бацянову дапамогу” ў адраджэнні Мёршчыны. У вершы “Ідзе ўрок” прысвечаным былому ўдзельніку партызанскага руху, а ў мірны час настаўніку Паўлу Марціняту, паэт падкрэсліў, што школа і настаўнікі – гаранты дастойнай будучыні роднай зямлі, бо ў школах “куюцца / І меч, і шчыт, асвета і святло!” [1, 115].

Падзвінне – месца, дзе жылі і жывуць таленавітыя спевакі, добрасумленныя працаўнікі, мужныя абаронцы Радзімы. Для прыкладу, у вершы “Валачобнік” С.Панізінік апаэтызаваў выканаўцу старадаўніх песень вясковага дзядзьку Андрыяна, што ставіў добрыя хаты і сваімі песнямі “людзей, зямліцу славіў” [1, 106]. У вершы “Па волю” згадаў пра Анатоля Мароза, які ў 1928 годзе выехаў на заробкі ў Францыю, а ў 1935 годзе змагаўся за свабоду рэспубліканскай Іспаніі, дзе і загінуў. Лірычны герой шкадуе, што землякі не могуць аддаць належную пашану памяці земляка: “На дзень перамогі крайцам / Частуюць тут памяць вайны. / І толькі магiлы “іспанца” / Няма ля вясенняй Дзвіны [1, 109]. У вершы “Француз” паэт сцвердзіў думку пра цесную сувязь роднага краю і вялікага свету праз успамін пра Аляксандра Панізініка, што ў часы Другой сусветнай вайны ўдзельнічаў у руху французскага Супраціўлення: “Прыдзвінскі край / З шахцёрскім – як спарыш. / Ён не затопіць сціплыя надгробкі, / Злучаюцца Лявонпаль і Парыж / Як родныя / Дзве / На планеце / кропкі [1, 113].

Заклучэнне. Спецыфіка мастацкага асэнсавання Падзвіння як беларуска-латгалскага памежжа ў творах С.Панізініка заключаецца ў выкарыстанні эстэтычнага вопыту аўтараў Латгаліі (паэтызацыя краявідаў, Дзвіны, сонца) і паэтаў Віцебшчыны (сцвярджэнне важнай ролі малой радзімы ў станаўленні асобы), у паказе цеснай сувязі мінулага і сучаснасці, у звароце па канкрэтных фактаў і біяграфіі насельнікаў Віцебшчыны, у імкненні перадаць праз слова

адметнасць этнагеаграфічнай прасторы (“асначы”, “ганкі”, “дрыса” і інш.), у метафарычнасці мовы.

Спіс літаратуры

1. Панізнік, С. Стырно : вершы / С. Панізнік. – Мінск : Маст. літ., 1989. – 134 с.

ГИПЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ В РОМАНЕ М. ПАВИЧА «ХАЗАРСКИЙ СЛОВАРЬ»

К.В. Богданова

Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова

В автобиографии Милорад Павич говорит, что «...написал первый роман в виде словаря, второй – в виде кроссворда, третий – в виде клепсидры и четвертый – как пособие по гаданию на картах Таро» [3]. Этим эксперименты писателя с формой не исчерпываются.

Романы М.Павича предвосхитили появление современного Интернета с его фрагментарностью и соединенностью разрозненных текстов, графики, аудио- и видеоряда в единый гипертекст, мало чем напоминающий жанр литературного романа с его четко проявленным сюжетом, персонажами, которых часто можно охарактеризовать вполне однозначно. Сам М.Павич говорил о своем творчестве: «Я уже давно пришел к понимаю того, что есть искусство «обратимое» и «необратимое». Я всегда хотел превратить литературу, необратимое искусство, в обратимое. Поэтому мои книги не имеют ни начала, ни конца в классическом понимании этого слова» [2]. Это и обусловило актуальность нашей работы, целью которой стало исследование гипертекстуальности в романе М.Павича «Хазарский словарь».

Методы исследования: культурно-исторический, герменевтический.

Результаты и их обсуждение. М.Павич расширяет границы романного жанра. Роман-лексикон или роман-клепсидра – это не жанр и даже не его канонические разновидности, это просто форма разового употребления жанра.

Отметим, что М.Павич в своих произведениях свободно обходится с сюжетом, который зачастую и вовсе отсутствует. Романы писателя можно начать читать с любого места и продолжать читать в любой последовательности, что как нельзя лучше приспособлено к восприятию на мониторе и способствует созданию индивидуальной читательской версии романа. Романы Павича удобнее было бы читать не в качестве текстового документа, а в виде интерактивной компьютерной программы, что позволяло бы нелинейно двигаться по тексту. Думается, роман будущего утратит свою форму текста или текста с иллюстрациями и будет выглядеть как некий лабиринт компьютерной программы, включающий в себя и авторский текст, написанный или озвученный, аудио- и видеодекорации и даже компьютерную игру. И этот процесс логично начинается с переориентации текста от линейности к нелинейности, от целостности к фрагментарности, от самодостаточности и замкнутости к открытости (отсылок и гипертекста). В связи с этим вполне возможно, что в ближайшем будущем мы перейдем от определения «роман – это жанр литературы» к определению «роман – это все». В частности, роман-лексикон «Хазарский словарь» скорее похож на папку с разрозненными листами, которые легко «тасуются» подобно колоде карт, чем на роман в традиционном понимании. Роман – это эпическое произведение крупной формы, повествующее о судьбе отдельной личности или личностей относительно окружающего мира. Но